

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl, gemeente Delfzijl

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie:	Groningen
gemeente:	Delfzijl
plaats:	Delfzijl
toponiem:	Vennenflat
bevoegd gezag:	gemeente Delfzijl
opdrachtgever:	Acantus
centrumcoördinaten:	257657 - 595179
kaartblad:	7F
onderzoeksmeldingsnummer:	4545837100
beheer documentatie:	Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en E-depot
uitvoerder:	Libau
rapport:	17-93
auteur:	M. van Geffen MA
autorisatie:	N. van der Mei
telefoon:	050-3126545
e-mail:	archeologie@libau.nl
afbeelding voorblad:	kadastrale minuut 1810 gemeente Delfzijl, sectie C1. Het plangebied is globaal aangegeven met een zwarte ovaal.

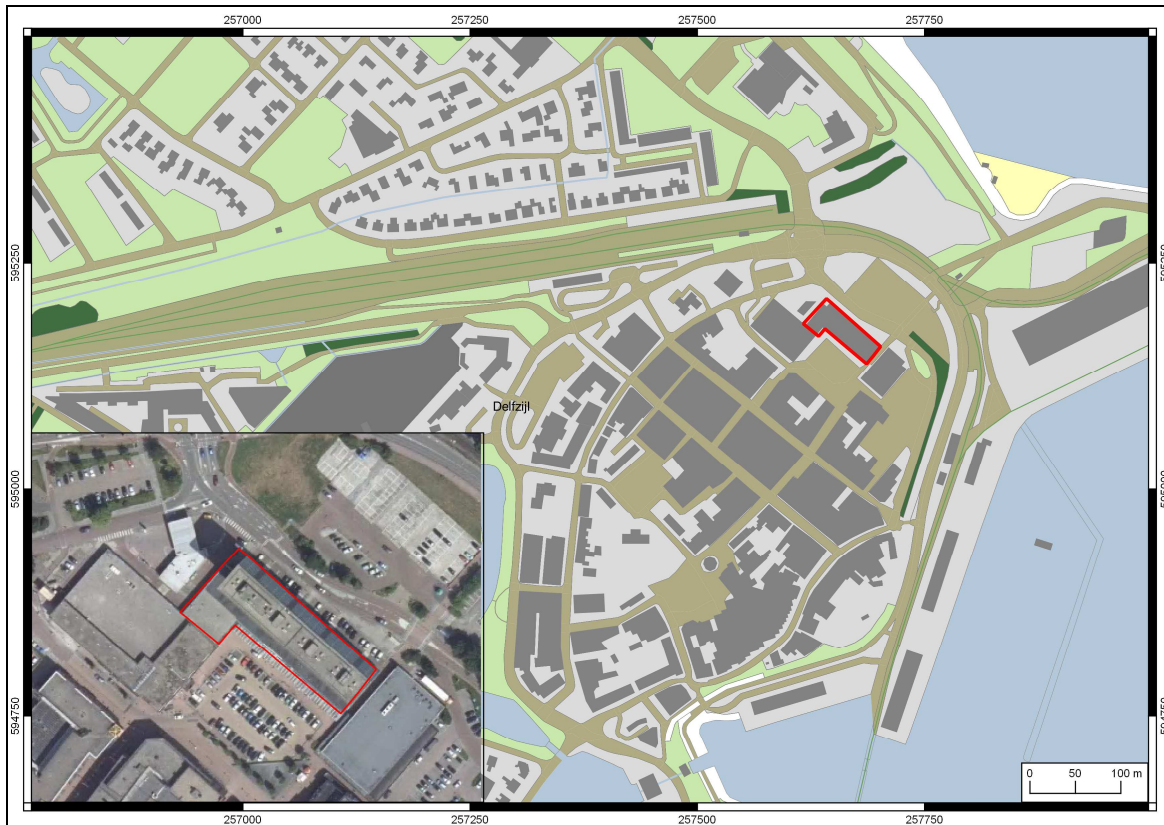

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl (gemeente Delfzijl)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van Acantus, vertegenwoordigd door dhr. J. Hofman, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie van de Vennenflat te Delfzijl. Aanleiding voor dit bureauonderzoek is de voorgenomen sloop van de Vennenflat (zie figuur 1) De locatie waar de sloopwerkzaamheden zijn beoogd, wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart waarop de ligging van het plangebied is aangegeven met een rood kader. In de inzet is een recente luchtfoto (2015) van het plangebied opgenomen.

Historische context

De havenplaats Delfzijl is ontstaan aan het afwateringskanaal de Delf (het huidige Damsterdiep) nadat hier in de 13de eeuw in het kanaal drie zijlen (sluizen) waren geplaatst. De ligging aan de Eems en het Damsterdiep maakten Delfzijl tot een strategische locatie. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat in 1499 in Delfzijl een blokhuis (versterkt huis) werd gesticht door graaf Edzard van Oost-Friesland. In 1536 werd dit blokhuis, op gezag van de stad Groningen, geslecht. In 1568 werd echter in opdracht van de Hertog van Alva opnieuw een versterking aangebracht in Delfzijl. Deze versterking bestond uit een kleine schans (de oude schans) ten zuidoosten van de kerk. Aan het eind van de 16de eeuw werd deze versterking deels ontmanteld en aangepast waarna in 1591 een uitbreiding van de vesting plaatsvond op basis van een ontwerp van Johan van den Kornput. De oude schans van Alva werd in de nieuwe vesting opgenomen en de zeedijk werd buiten de vesting om geleid. Ter verdediging van het Damsterdiep, de haven en de sluizen werd het hoornwerk Kostverloren aan de vesting toegevoegd. Het plangebied ligt ten noorden van de oude schans, maar wel binnen de 16de-eeuwse vestinguitbreiding van Johan van den Kornput. Met de vestingwet van 1874 verloor Delfzijl zijn functie als vesting. Kort daarna werd de vesting ontmanteld. Veel van de voormalig militaire gebouwen bleven echter nog lange tijd in gebruik.

Aardkundige situering

Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is het plangebied niet gekarteerd vanwege de aanwezige bebouwing (zie bijlage 2 *Fysisch geografische kaart*). Afgaande op de kartering van de omgeving ligt de nederzetting Delfzijl op een vlakke getij-afzettingsvlakte (code Mv2) en komen mogelijk ook (geringe) inversiewelvingen voor in de ondergrond (codes Mv6 en Mw3).

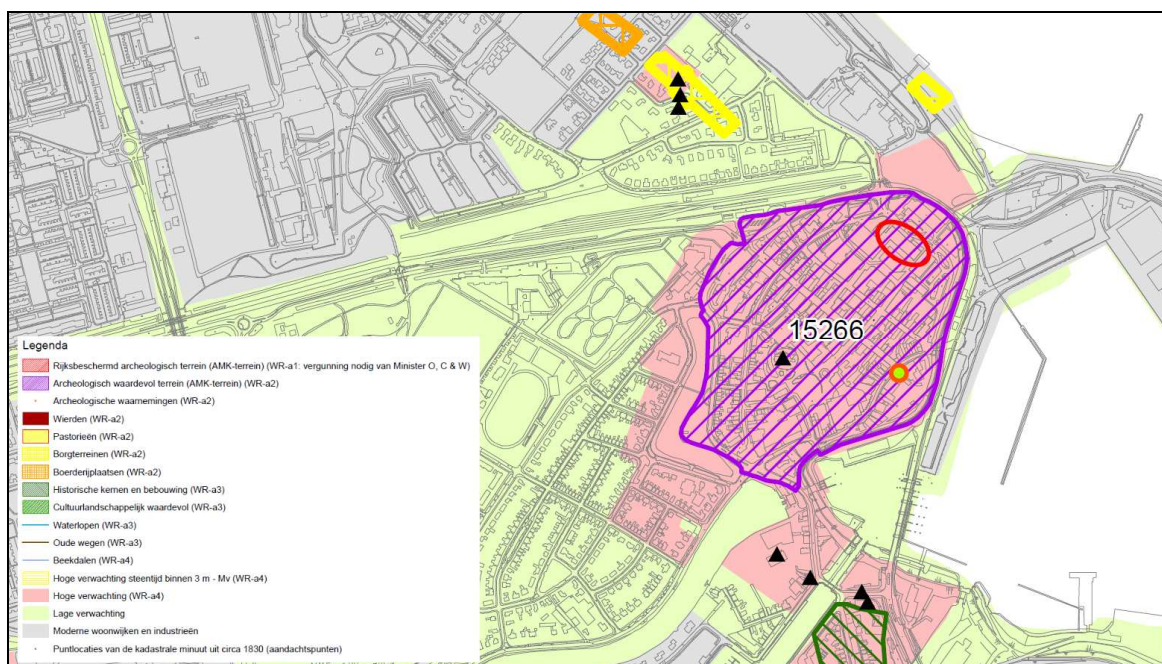
Ook op de bodemkaart is Delfzijl niet gekarteerd vanwege de aanwezige bebouwing (zie bijlage 3 *Bodemkaart*). Afgaande op de omgeving zal de bodem oorspronkelijk waarschijnlijk hebben bestaan uit knippoldervaaggronden en/of knippige poldervaaggronden. Tegenwoordig zal in het plangebied echter sprake zijn van een stads(ophogings)laag. Dergelijke lagen zijn het gevolg van eeuwenlange bebouwing en bewoning en zijn veelal rijk aan archeologische sporen en resten.

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland 2 (AHN2) zijn de dijken en het havengebied duidelijk als hogere delen herkenbaar. Tevens zijn in de omgeving van Delfzijl een aantal wierden herkenbaar. Overige (werkelijke) hoogteverschillen in het maaiveld zijn moeilijk te onderscheiden vanwege de dichte bebouwing (zie bijlage 4 *AHN2-kaart*). In een detailopname is wel te zien dat de Landstraat en het zuidoostelijk deel van het centrum, waar de schans van Alva heeft gelegen, iets hoger zijn gelegen dan de omgeving. Ook is te zien dat de bodem ten noorden van het plangebied in hoogte oploopt. (zie bijlage 5 *AHN2-detailkaart*).

Archeologie en historische geografie

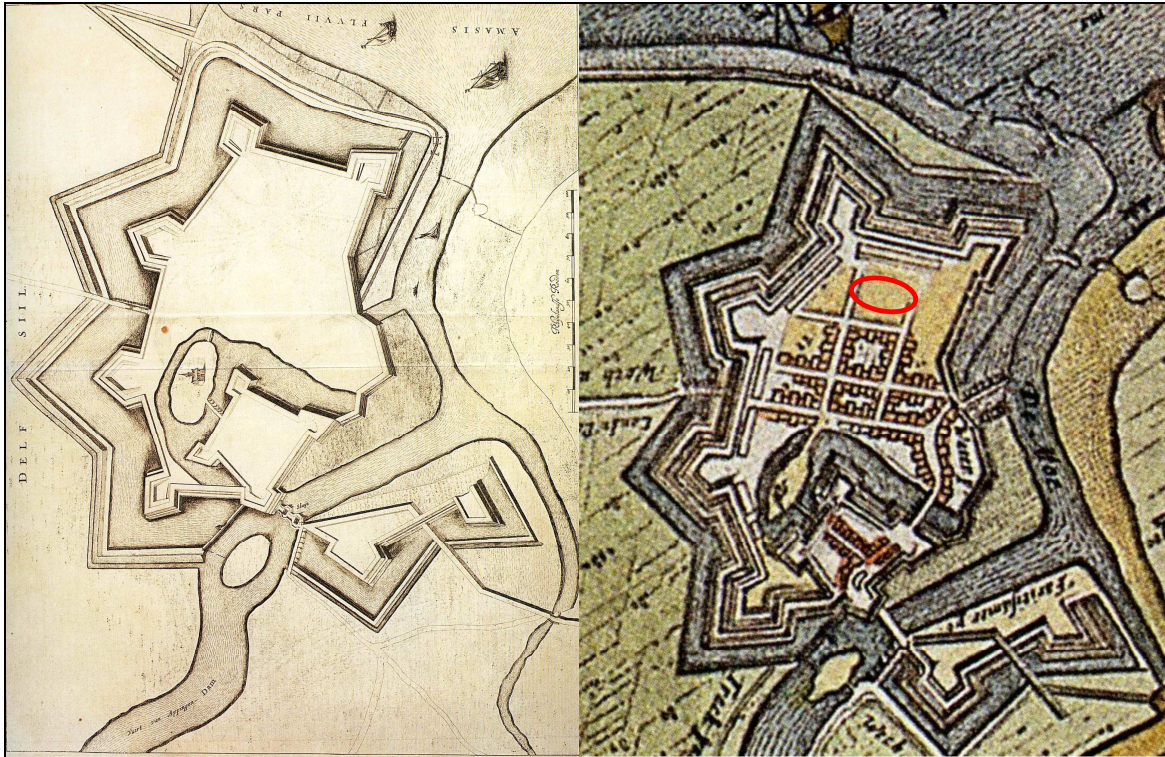
De vesting Delfzijl, waar het plangebied deel van uitmaakt, is op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) geregistreerd als een terrein van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 15266; zie bijlage 6 *Kaart archeologie*). Bij een opgraving in het oosten van de oude kern van Delfzijl werden resten van het Magazijn van Oorlog (arsenaal) van de 16de-eeuwse vestinguitbreiding van Johan van den Kornput aangetroffen (vondstlocatie 2621195100). Ten zuidwesten van het plangebied zijn tijdens archeologisch onderzoek houten beschoeiingsdelen aangetroffen (vondstlocatie 2486393100). De oudste delen daarvan dateren van omstreeks 1600, dus uit de periode van aanleg van de vesting van Johan van den Kornput.

Het AMK-terrein staat, evenals één van de vondstlocaties, ook aangegeven op de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Delfzijl (Libau 2013; zie figuur 2). Binnen het AMK-terrein is tevens een aandachtspunt van de kadastrale minuut (locatie van de kerk) aangegeven.

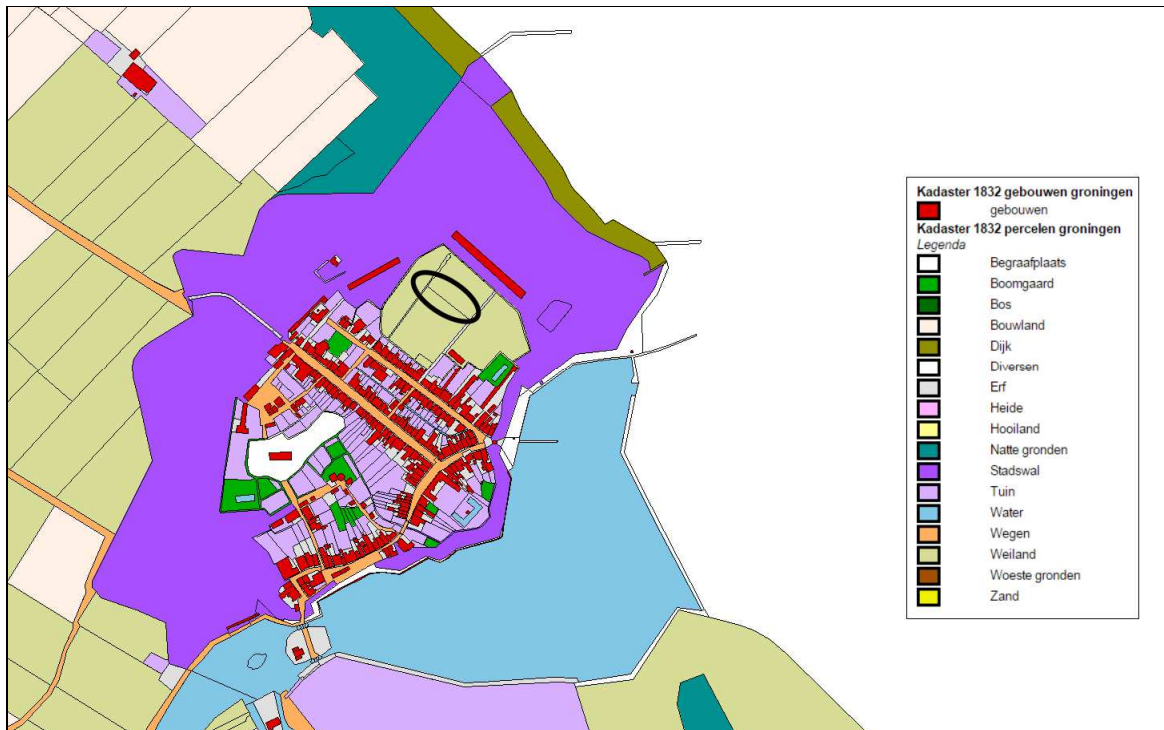
Figuur 2: De beleidsadvieskaart van de gemeente Delfzijl (Libau, 2013). Locatie van het plangebied is globaal aangegeven met een rode ovaal.

Op verschillende 17de-eeuwse kaarten van Delfzijl is de vesting uit 1591, met daarin de oude schans van Alva, weergegeven. Hierop is te zien dat de oude schans aan de zuidkant van de vesting lag (zie figuur 3). De middeleeuwse stadskern is waarschijnlijk voor een groot deel opgeofferd om de oude schans te kunnen aanleggen. De kerk werd hierbij gespaard en als (verdedigbaar) onderdeel in de versterking opgenomen. Tevens is op kaart van Haubois het stratenpatroon binnen de vesting weergegeven. Op de kadastrale minuut uit 1810 (gemeente Delfzijl, sectie C) is de vesting en het bijbehorende stratenpatroon nog duidelijk herkenbaar (zie figuur 4; afbeelding voorblad). Ook tegenwoordig is het stratenpatroon zoals weergegeven op de 17de-eeuwse kaart van Haubois nog duidelijk herkenbaar (zie figuur 1).

Figuur 3: Kaarten van de vesting Delfzijl van de hand van Joan Blaeu uit circa 1650 (links) en Haubois uit 1652 (rechts). Het plangebied is op de kaart van Haubois globaal aangegeven met een rode ovaal.

Ten noordoosten van het bebouwde gebied lag een exercitieveld, dat De Vennen werd genoemd (Lepage 1994, p.150). Het plangebied ligt op de locatie van dit exercitieveld (zie figuur 3). De langwerpige gebouwen op de vestingwal betreffen kazernes (op de kaart van Haubois weergegeven als wit vlak). Op de kadastrale minuut uit 1810 is te zien dat een groot deel van de vesting nog een militaire functie had (zie figuur 4). Ook de barakken waren nog aanwezig (rode langwerpige vlakken). De bebouwing van Delfzijl concentreerde zich voornamelijk langs de huidige Oude Schans/Marktstraat, Landstraat en Waterstraat. Het voormalige exercitieveld aan de noordzijde van de vesting was inmiddels eigendom van Zijlvest 'De Drie Zijlen van Delfzijl' en was in gebruik als weiland. De tuinen/erven werden van het exercitieveld gescheiden door een gracht of sloot. De hierboven genoemde beschoeiing hoorde bij een soortgelijke gracht die de tuinen/erven van de Waterstraat en de Landstraat van elkaar scheidde. De bebouwing tussen de Waterstraat en de huidige Spoorstraat lijkt ten tijde van de kadastrale minuut te zijn afgenomen ten opzichte van de 17de-eeuwse kaarten. Op basis van historisch kaartmateriaal blijft het exercitieterrein (en daarmee het plangebied) tot het begin van de 20ste eeuw onbebouwd (topotijdreis.nl). De huidige flat is in de jaren '60 van de vorige eeuw gebouwd.

Figuur 4: Uitsnede van de kadastrale minuut uit 1810 (gemeente Delfzijl, sectie C; via HisGIS). De locatie van het plangebied is globaal aangegeven met een zwarte ovaal.

Overweging en advies

Gezien de historische situatie, voornamelijk de 17de-eeuwse bebouwing nabij het plangebied en het gebruik als exercitieterrein, bestaat er een kans op de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied. Deze resten zullen voornamelijk losse vondsten, zoals musketkogels, verloren gebruiksvoorwerpen en wapentuig, betreffen die samenhangen met het gebruik van de vesting en dan met name het gebruik als exercitieterrein. De bouw van het huidige pand zal de bodem en daarmee de aanwezige archeologische resten sterk hebben aangetast. De kans dat zich in het plangebied *intacte* archeologische resten bevinden, is dan ook zeer gering. Dit betekent dat de voorgenomen sloop alsmede eventuele toekomstige ingrepen in het plangebied zonder archeologisch voorbehoud kunnen worden uitgevoerd, mits de bodemingrepen plaatsvinden binnen de contour van de in de jaren '60 gegraven bouwput.

Bijlagen:

1. Archeologische periodes;
2. Fysisch geografische kaart;
3. Bodemkaart;
4. AHN2 kaart;
5. AHN2-detailkaart
6. Kaart archeologie.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl; nationaalgeoregister.nl).

Atlas van topografische kaarten. Nederland 1955-1965. Landsmeer 2006/2007.

Archeologische Monumentenkaart.

Archis (Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Project uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HisGIS (Historisch Geografisch Informatiesysteem; www.hisgis.nl).

Lepage, J-D, 1994. *Vestingen en schansen in Groningen. Eeuwenlang de hoeksteen van de Nederlandse defensie*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Libau, 2013. Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart gemeente Delfzijl.

Overdiep, G., 1970. *De Groninger schansenkrijg 1589-1594*. Groningen.

PDOK, Publieke Dienstverlening op de Kaart.

Schroor, M., 1996. *De atlas der Provincielanden van Groningen (1722-1736)*. REGIO-Project Uitgevers, Groningen.

Schroor, M. 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M., 2003. *De Atlas van Kooper. Oude kaarten van de provincie Groningen*. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Topotijdreis, Tijdreis over 200 jaar topografie. Kadaster (www.topotijdreis.nl).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

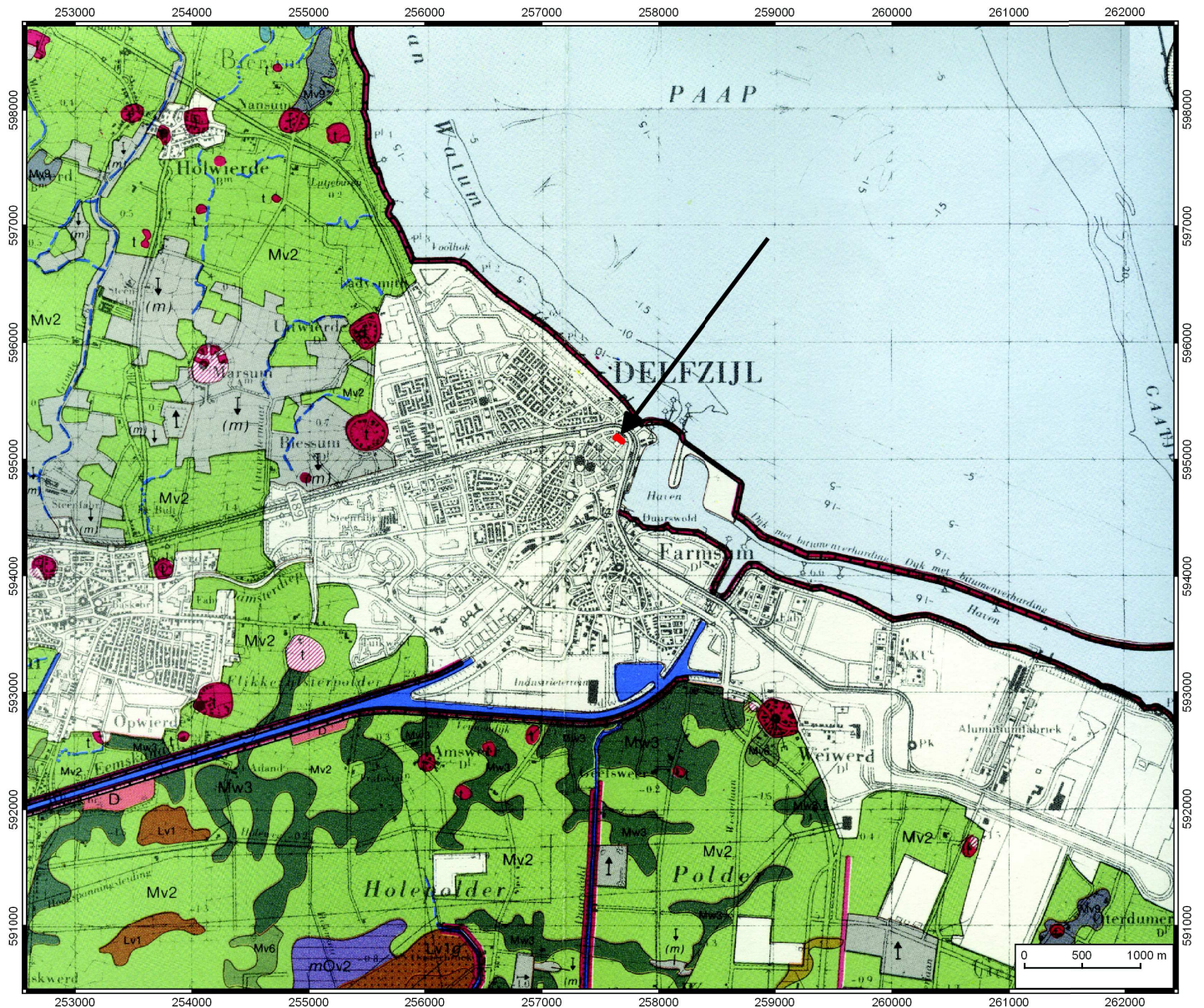
1 Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

2 Fysisch geografische kaart

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl

Legenda

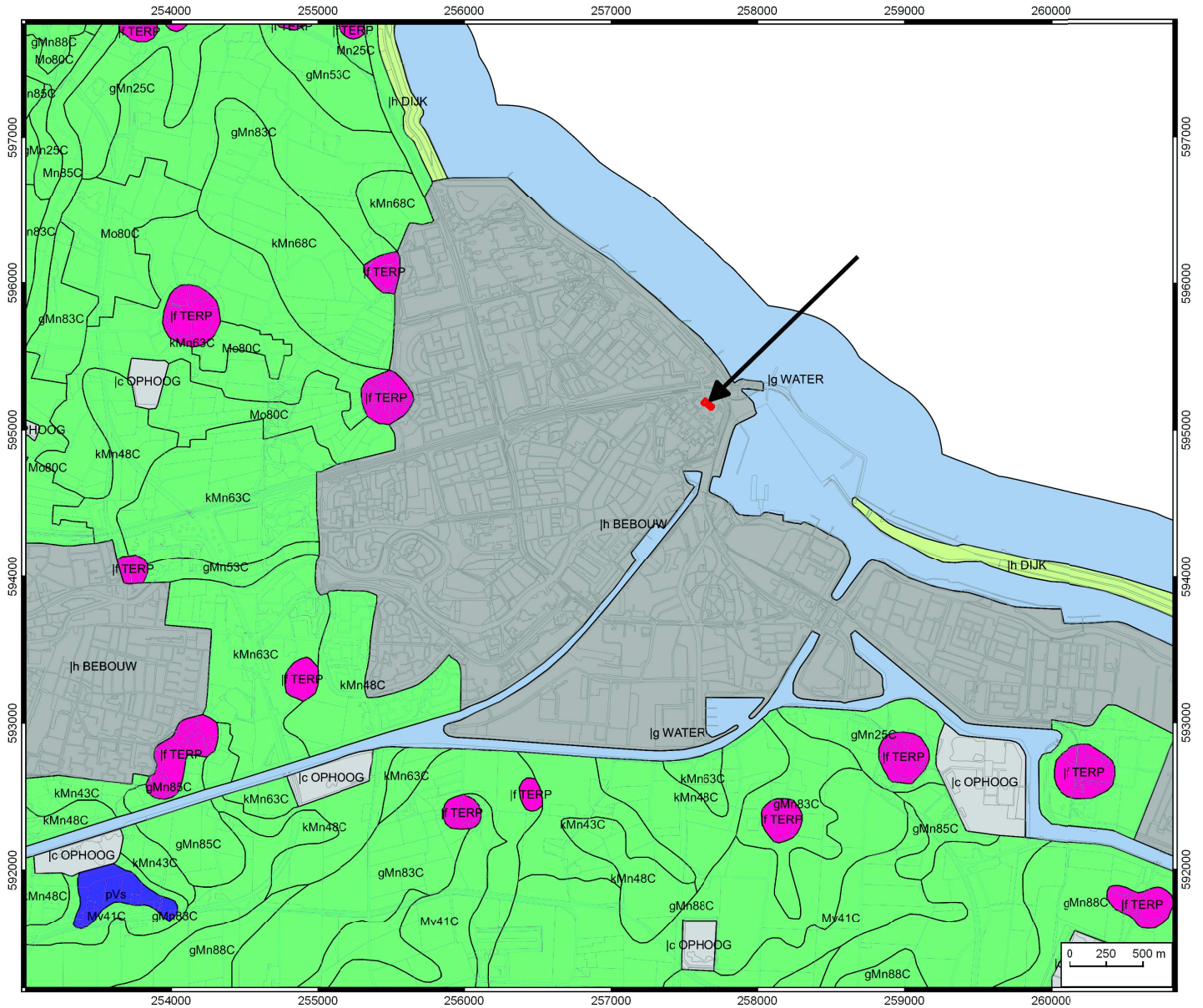
Fysisch geografische kaart

- Afgraving/ophoging/vergraving
- Bebouwde kom
- Depot
- Lv1 - Meerbodenvlakte, met veen
- Mv2 - Vlakke getij-afzettingenvlakte
- Mv6 - Geringe inversiewelving
- Mv9 - Kwelder/oeverwalachtige vlakte
- Mw3 - Inversiewelving
- Nw1 - Dekzandwelving
- Ov2 - Ontgonnen veenvlakte > 40 cm veen
- Water
- m - met kleidek, 15-40 cm dik
- g - met glaciaal materiaal binnen 120 cm onder maaiveld
- t - Wierde
- afgegraven wierde

3 Bodemkaart

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl

Legenda

Bodemkaart

Ic OPHOOG: opgehoogd

Ij TERP: wierde / terp

Ilg WATER: water

Ih BEBOUW: bebouwde kom

Ih DIJK: dijk

pVs: Weideveengronden op veenmosveen

gMn25C: Knippige poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5

gMn53C: Knippige poldervaaggronden; zavel, profielverloop 3

gMn83C: Knippige poldervaaggronden; klei, profielverloop 3

gMn85C: Knippige poldervaaggronden; klei, profielverloop 5

gMn88C: Knippige poldervaaggronden; klei, profielverloop 4 of 4 en 3

kMn43C: Knippoldervaaggronden; zware klei, profielverloop 3

kMn48C: Knippoldervaaggronden; zware klei, profielverloop 4 of 4 en 3

kMn63C: Knippoldervaaggronden; zavel en lichte klei, profielverloop 3

kMn68C: Knippoldervaaggronden; zavel en lichte klei, profielverloop 4 of 4 en 3

Mn25C: Kalkarme poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5

Mn85C: Kalkarme poldervaaggronden; klei, profielverloop 5

Mo80A: Kalkrijke nesvaaggronden; klei

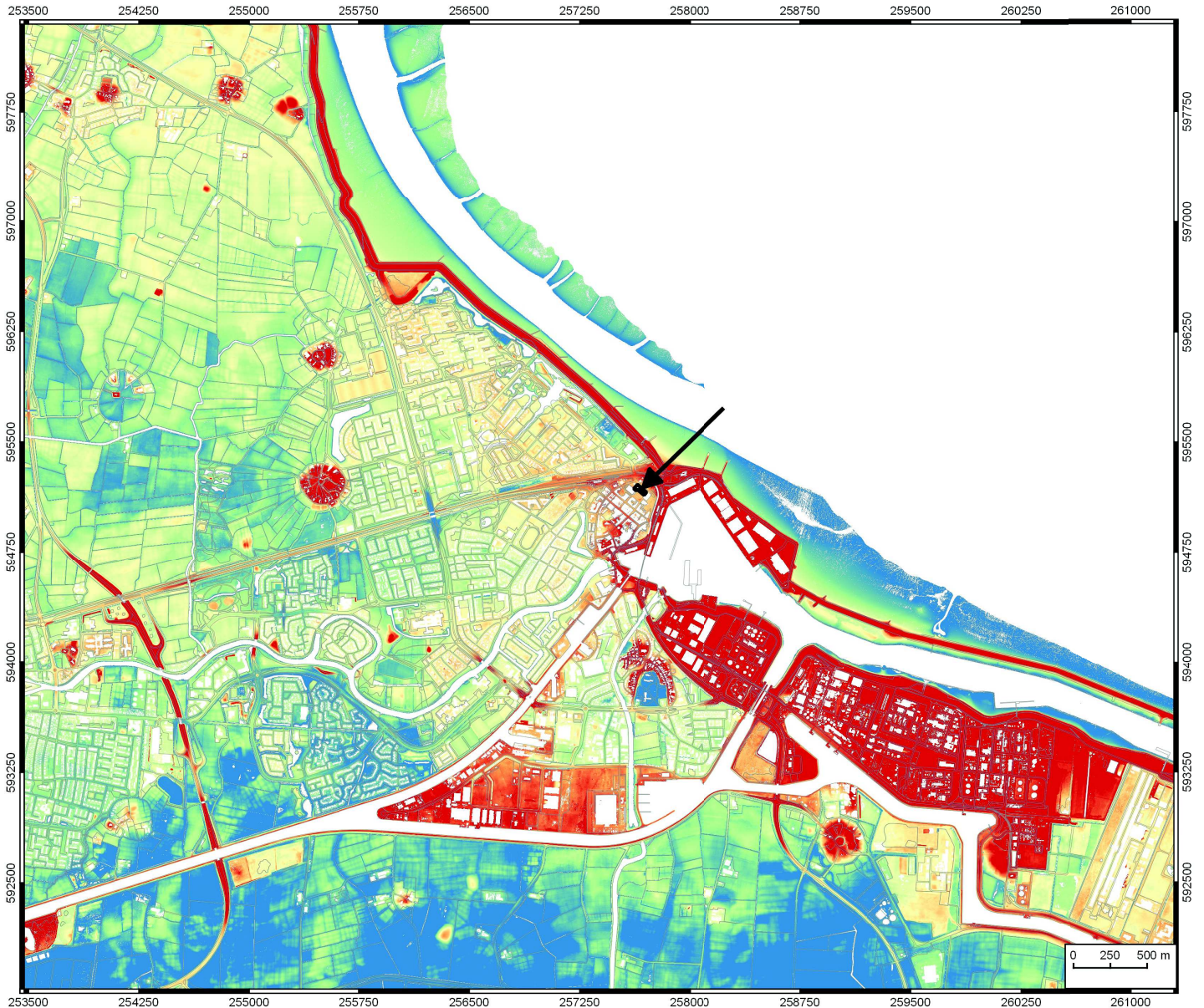
Mo80C: Kalkarme nesvaaggronden; klei

Mv41C: Kalkarme drechtvaaggronden; zware klei, profielverloop 1

4 AHN2-kaart

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl

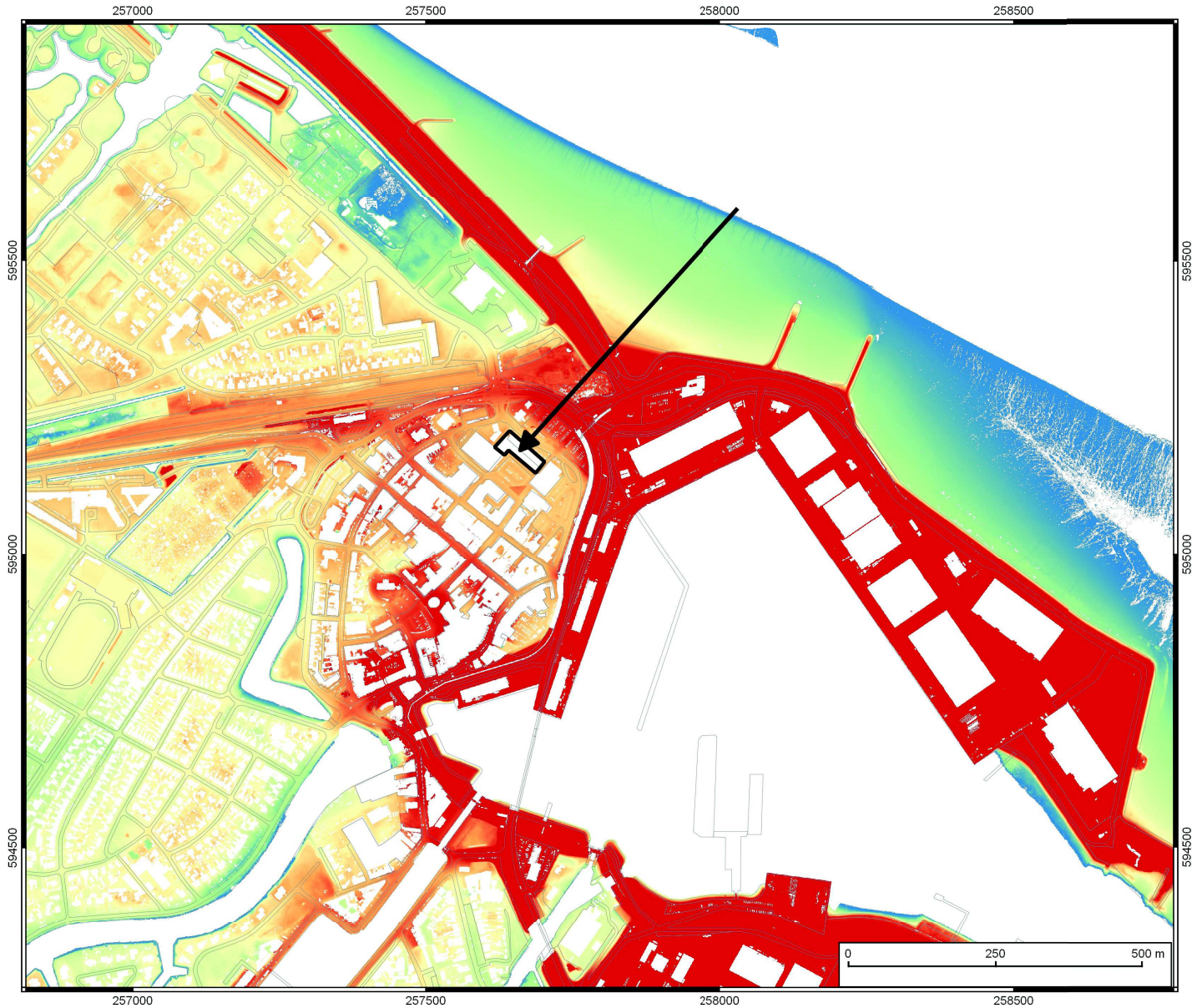
Legenda

- Plangebied Vennenflat AHN2
- < -1 m NAP
- 0,25 m NAP
- +0,5 m NAP
- +1,25 m NAP
- > +2 m NAP

5 AHN2-detailkaart

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl

Legenda

- Plangebied Vennenflat
- AHN2
- < -1 m NAP
- -0,25 m NAP
- +0,5 m NAP
- +1,25 m NAP
- > +2 m NAP

6 Kaart archeologie

Sloop van de Vennenflat te Delfzijl

Legenda

- Plangebied Vennenflat
- Vondstlocaties (Archis 3)
- AMK-terreinen
 - Terrein van archeologische waarde
 - Terrein van hoge archeologische waarde
 - Terrein van zeer hoge archeologische waarde
 - Terrein van zeer hoge archeologische waarde, rijksbeschermd

